İstanbul Kültür Üniversitesi

III. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi
2010

TUDOK 2010

20 – 22 Eylül 2010

BİLDİRİLER

Cilt 2

****

Istanbul Kültür University

3rd International Student Congress of
Turkish Language and Literature
2010

TUDOK 2010

20 – 22 September 2010

PROCEEDINGS

Volume 2

Yayına Hazırlayanlar

Ö. Ceylan - K. Şahan - H. B. Yeşiltaş
M. O. Hasdedeoğlu - N. Gür - K. Yıldırım

ANA SPONSOR

Tepe Akfen TAV Havalimanları

Resmi Seyahat Acentası

turizm ALBEDO

BİLİŞİM SPONSORU

bilkom

İLETİŞİM SPONSORU

SUPERONLINE

ULAŞIM SPONSORU

SEMBOL

ÜRÜN VE HİZMET SPONSORLARI

YILDIZLAR Restaurant

MOTİF

III. ULUSLARARASI TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRENCİ KONGRESİ TUDOK 2010

İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları:

Kitap No: 161

Baskı Tarihi: Aralık 2011

ISBN: (tk) 978-605-4233-68-7
(1. cilt) 978-605-4233-69-4
(2. cilt) 978-605-4233-70-0

Editör: Ömür CEYLAN

Baskı: G. M. Matbaacılık ve Ticaret A.Ş.
100 Yıl M. MAS-SİT 1. C. No:88 Bağcılar-İstanbul (212) 6290024-25

© İstanbul Kültür Üniversitesi

İstanbul Kültür Üniversitesi
Fen – Edebiyat Fakültesi
Ataköy Yerleşkesi
34156 Bakırköy – İstanbul
Türkiye
+90 212 4984141
http://www.iku.edu.tr

Kitaptaki makalelerin tüm yasal sorumluluğu yazarlarına aittir.

Katalog Bilgisi:

III. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi - TUDOK2010/ ed.Ömür Ceylan. – istanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi

2. c.; 19x26,5 cm (İstanbul Kültür Üniversitesi Yayın No: 161)

978-605-4233-68-7 (tk.)
978-605-4233-70-0 (2.c)

I. Türk Dili - Kongreler

Prof. Dr. Muhan BALİ Anısına...

SUNUŞ

Elinizdeki kitapla birlikte III. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi'nin bildirileri de yayımlanmış oluyor. 4 yıl önce ilk TUDOK'u düzenlediğimiz zamandan bu yana çok şeyler değişti. O zamanki son sınıf öğrencilerimiz şu an doktora yapıyorlar. TUDOK 2006'ya katılan doktora öğrencileri ise şimdi ülkemizin farklı üniversitelerinde başarılı birer öğretim üyesi. Muhteşem oditoryumumuz o zaman yoktu örneğin. Kırgızistan, KKTC ve 28 Türkiye üniversitesinden 97 katılımcı ile toplanan TUDOK 2006'yı iki mütevazı amfimizde yaşamıştık. Buna rağmen 11 Eylül 2006'ya dek bir kongreleri bulunmayan Türkoloji öğrencileri TUDOK'a büyük bir heyecanla sahip çıktılar. Hemen 2 yıl sonra, 2008'de, 8 ülke ve 50'ye yakın üniversiteden katılımcı sayımız 220 idi. Bildiriler iki salonda eş zamanlı sunulurken 80'e yakın poster bildiri de galerilerde merakla incelendi. Her iki Kongre'nin titizlikle hazırlanmış bildiri kitapları, tüm üniversite kütüphanelerine ve dinleyicilerle birlikte 600'ü aşan katılımcıya, adreslerinde ulaştırıldı.

Bugün TUDOK tüm bilim dallarındaki en kapsamlı Öğrenci Kongrelerinden biri haline geldi. TUDOK 2010'a 57 Türkiye ve 25 dünya üniversitesinden katılım sağlandı. Almatı, Bakü, Bişkek, Aşkabat gibi Türk dünyası şehirleri diğer bilim dallarına göre bizim dünyamıza çok daha erken girmişlerdi. Ama Türkoloji öğrencileri için Erzincan Köln'e, Niğde Kazan'a, Gaziantep Pekin'e uzak değil artık. Dahası Astrahan'da, Tiflis'te, Frankfurt'ta, Tahran'da, Krakov'da, Halep'te, Simferopol'de Türkoloji eğitimi almakta olan genç bilim insanları, birbirleriyle ve Türkiye'deki arkadaşlarıyla TUDOK çatısı altında buluştular. Üç gün boyunca üç salonda eş zamanlı sunulan birbirinden değerli 170 bildiri, Türk Dili ve Edebiyatı Kongreleri tarihinde bir ilk olmak üzere web üzerinden tüm dünyaya canlı olarak yayınlandı.

İtiraf etmem gerekirse çalışma arkadaşlarımla birlikte 5 yıl önce başladığımız TUDOK yolculuğumuz, çok ama çok uzaklardan zayıf ışıklarıyla göz kırpan gizemli bir köye doğru gece yarısı çıkılmış bir yürüyüşü andırıyordu. Bugünse sabahın ilk ışıklarıyla dönüp ardımıza bakıyoruz ve katettiğimiz mesafeye inanmakta güçlük çekiyoruz. TUDOK 2008'den sonra, yani son 2 yıl içerisinde katlanmak zorunda kaldığımız çok büyük kayıplarımız da oldu. Başından beri TUDOK projesinin fiilen içerisinde olan, büyük katkılar sağlayan, Bölümümüz öğretim üyesi, sevgili Hocamız Prof. Dr. Muhan BALİ'yi, Aralık 2008'de sonsuzluğa uğurladık. Türk halk edebiyatı araştırmalarının en önemli isimlerinden biri olan hocamızı rahmetle anıyor, TUDOK 2010'u saygıyla kendisine ithaf ediyoruz.

III. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi'nin, bu çapta ve bu nitelikte toplanabilmesi, elbette bize sunulan imkânlar ve verilen destekler sayesinde gerçekleşmiş bulunuyor. Bendeniz ve Düzenleme Kurulu'ndaki çalışma arkadaşlarım, 4 yıl içerisinde 1000'den fazla meslektaşımızı ağırlayabildiğimiz bir Bölüm'e mensup olmanın gururunu yaşıyoruz. Bize bu gururu yaşatan İstanbul Kültür Üniversitesi Mütevelli Heyet Onursal Başkanı İnş. Yük. Müh. Fahamettin Akıngüç'e, Mütevelli Heyet Başkanı Dr. Bahar Akıngüç Günver'e, Rektörümüz Prof. Dr. Dursun Koçer'e, Rektör Yardımcılarımız Prof. Dr. Çetin Bolcal ve Prof. Dr. Mahmut Paksoy'a, Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanımız Prof. Dr. Atilla Özalpan'a, oturumların web yayınları için büyük emek harcayan Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu Müdürü, sevgili arkadaşım Doç. Dr. Selçuk Hünerli'ye, Bölüm Başkanlarımız –kuruluştan itibaren sırasıyla– Prof. Dr. İskender Pala, Prof. Dr. Durali Yılmaz ve Prof. Dr. Hayati Develi'ye, Üniversite Genel

Sekreterimiz Yrd. Doç. Dr. Metin Bolcal'ın şahsında Mali İşler Daire Başkanlığı, Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı, Bilgi-İşlem Daire Başkanlığı, Kurumsal İletişim Birimi, AK-PAZ ve YA-BA çalışanlarına, şahsım ve düzenleme kurulu üyesi arkadaşlarım adına sonsuz teşekkürler ediyorum.

Diğer tüm Bölüm etkinliklerimiz gibi TUDOK 2010'dan da değerli işbirliklerini ve desteklerini esirgemeyen Türk Dil Kurumu Başkanı Prof. Dr. Şükrü Haluk Akalın, TDK Yönetim Kurulu Üyeleri ve Kurum çalışanlarına içtenlikle teşekkür ediyorum.

Kongremizin Ana destekçisi TAV Holding, bilişim destekçimiz Bilkom, iletişim destekçimiz Superonline, Ulaşım destekçimiz Sembol Turizm, Ürün ve Hizmet Destekçilerimiz Motif Vakfı, Kurukahveci Mehmet Efendi, Doramafi ve Arı Nakış'ın değerli idarecilerine ve çalışanlarına da özverileri için teşekkür ediyorum. TUDOK 2010'un resmi organizasyon Acentası Albedo Turizm'e ve bizimle beraber uykusuz kalan sevgili Yadigar'a teşekkür etmekse zevkli bir borç benim için…

Kongre oturumlarını yönetmek üzere yurt içi ve yurt dışından teşrif eden değerli meslektaşlarıma ve tüm katılımcılarımıza, gayretlerimize anlam kattıkları için teşekkürlerimi arz ediyorum.

Saygılarımla…

Prof. Dr. Ömür CEYLAN
Kongre Koordinatörü

İÇİNDEKİLER

– CİLT 1 – VOLUME 1 –

İki Divan Şairinin Dilinden Beşiktaş **21**
Mehmet ÖZDEMİR

Bir Sûfînin Coğrafyası Beşiktaşlı Yahyâ Efendi Menâkıpnâmesi'nde İstanbul **33**
Meryem BABACAN

Ağazâde Örfi Divânı'nda Edirne **43**
Çağdaş ALBAYRAK

Edirneli Gülşenî Şâirler **49**
Uğurtan YAPICI

Nabizâde Nâzım'ın *Zehra* Romanında tematik Kurgu ve Natüralist İzler **61**
Arif ÖZGEN

Mai ve Siyah ile Aşk-ı Memnu Romanlarında Aşk ve Nesne İlişkileri **71**
Bilal KÖKSAL

Edebiyât-ı Cedîde Karşısında Ahmed Râsim **97**
Ömrüm IŞIKAY

Yakup Kadri'nin *Kiralık Konak* ve *Bir Sürgün* Romanlarında Yer Alan Fransızca Unsurlar **111**
Perihan KAYA

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Yaban* Romanında Şiirsel Dil **119**
Gülden SÜRÜCÜ

İmparatorluğun Dil Projesi Olarak Osmanlıca **129**
İsmail Teoman GÜNEŞ

Yabız-Yablak Kavram İşaretleri Üzerine **135**
Nurullah ŞAHİN

"Evet, Hayır" Söylemi Üzerine **151**
Zeliha TUĞUZ

Birleşik Fiillerin Gösterge Kuramına Göre Tasnifi **161**
Osman AKTEKER

Bir Edebiyat Terimi Olarak "Metafor" ve Kavramsal Alanı Üzerine **169**
Kayhan ŞAHAN

Modern İnsanın Kendine Yolculuğu: Arketipçi Eleştiri Bağlamında *Kolları Bağlı Odysseus* **173**
Derya ŞAHİNER

Adalet Ağaoğlu'nun *Bileyici* ve *Gün Üç Dakika* Hikâyelerinde Ritmik Oluşum **189**
Servet GÜNDOĞDU

Dilin İki Ekseni Açısından Hilmi Yavuz'un "*Taormina*" Adlı Anlatısı: Metonimi Değil Mi Hocam? **199**
Atiye Gülfer KAYMAK

Geç- Fiili Üzerine **205**
Serap KARAKILIÇ AKI

Geçmişten Günümüze Türkçede Evirmek Fiili ve Ailesi **221**
Didem AKYILDIZ

Orhun Abidelerindeki Bir Cümle Hakkında:
"Ḳanınġ Subça Yügürti, Süngüküng Taġça Yatdı." **229**
Gül YILMAZ

"Konuşmak" Sözünün Tarihî Gelişimi Üzerine Bir Etimoloji Denemesi **237**
Necati İlhan KARA

Maitrisimit Nom Bitig Temelinde Eski Uygur Türkçesinde
Bol- Fiilinin Anlam ve İşlevleri **241**
Gizem KUNDURACI

Geçmişten Beyaz Cama Yansıyan Gelenek: Komedi Dükkânı **249**
Aysun DURSUN

Âşıklar Beyazperdede: Sözlü Kültür Ürünlerinin Sinemaya Uyarlanışı
Üzerine Bir İnceleme **255**
Elif Serra ŞAMLIOĞLU

Barış Manço Anlatılarında Metinlerarası İlişkiler **261**
Semih ÇELİK

Geleneksel Halk Kültürü Bağlamında Ali Tufan Kıraç **269**
Uğur BAŞARAN

Kıbrıs Türk Halk Kültüründe Otostop Kültürü Üzerine Bir Deneme **275**
Mustafa BAŞKONUŞ

Ermeni (Gregoryan) Kıpçakçasıyla Yazılmış Tarihi Bir Belge: *Kamanets Vakayinamesi* **279**
Abdulkadir ÖZTÜRK

Eski Tıbb'ın Cevheri:"Cevher-i Tıbb" **289**
Kudret Safa GÜMÜŞ

Çağatay Türkçesine Ait Üç Destan **293**
Erhan TAŞBAŞ - Aymira MARAT KIZI

Elimizdeki Hazar Dönemi Eserleri Nelerdir? **305**
Pınar ÖZDEMİR

A Study Of The Uyghur Chaghatay Text Of A Four Language Inscrıptıon
In A Mosque Built By The Emperor Qıanlong Of The Qıng Dynasty In Pekıng **319**
Ahmet HOJAM

Beşiktaş Kadısı Abdülkerîm Nûrî Efendi ve *Tarihmanzumeleri Mecmuası*
ile *Tercüme-i Ahvâl*'i **333**
Kamil Ali GIYNAŞ

16. yy'de Yazılmış Alegorik Bir Metnin Penceresinden Bugüne Bakış **341**
Berrin ÖZER

Son Asır Şairlerinden Rizeli Âtıf Efendi ve Yaktığı Söylenilen Dîvân'ı **353**
Serpil MUTLU

Seyf-i Sarayi veKadi-i Manyas'ın Gülistan Tercümelerinin Karşılaştırılması **361**
Hazin Hayal İÇEL

Alaaddin Sabit Bosnalı'nın M. Fuzuli Adına Elyazmalar Enstitüsü'nde Bulunan «Külliyat»ı Hakkında **367**
Şehla HALILLI

Tersten Yansıyan Aynalar: Orhan Pamuk'un Romanlarında Geleneğin Yansıtılış Biçimi **371**
Büşra SÜRGİT

To God Belongs The East And The West: Macro-Dialogue In Orhan Pamuk's Novel My Name Is Red **383**
Katerina POSOHOVA

Fars Edebiyatında Orhan Pamuk **389**
Haleh ESTEKANCHİ

Modernizm ve Postmodernizm Arasında Kalan Bir Yazar:Oğuz Atay **395**
Piotr KAWULOK

Konya'nın Geleneksel Eğlence Kültürü:Fener Alayı ve Şivlilik **403**
Ayşegül SARI

Mersin Abdalları Halk Kültürü **409**
Döndü CAN

Osmaniye'de Haftanın Günleri ile İlgili İnanış ve Pratikler **421**
Ecehan Lütfiye TÜLÜCE

XIX. Yüzyıl Âşık Şiirinde İstanbul İmgesi **427**
İbrahim GÜMÜŞ

Balıkesir Örneğinde Kasaplık Mesleği Üzerine Folklorik Bir Çalışma **433**
Ensar KILIÇ-Sinem AYDIN-Alime TURGUT-Hatice Burcu GÜNGÖR

Nazan Bekiroğlu'nun Kitaplarına Ad vermesi ve Gelenek **445**
Seyfettin YILDIZ

Nazan Bekiroğlu Romanlarında Kadın Algısı ve Feminizm **453**
Serhan İŞSEVER-Ebru AKPINAR

Sema Kaygusuz'un "Yüzünde Bir Yer" Romanında 'İncir' **457**
Ayşe ÖZKAN

Ayfer Tunç'un *Kapak Kızı* Romanında Toplumsal Cinsiyet Rolleri **465**
Deniz DEPE

Adalet Ağaoğlu'nun Romanlarında Eğitim ve Eğitimciye Bakış Açısı **477**
Fatma CEYLAN

The Word - Meaning In Russian Structural Semasiology **487**
DinaraUMEROVA

Тюркская Тайна Рун **493**
Наргиз Гусейн

Junggodiki Aliy Mekteplerde Türkologiyige Munasiwetlik Derslerning Oqutulush Ehwalinuqtiliq Uyghur Til-Edebiyatining Ötülüsh Ehwali Tonushturulidu **511**
Asime ILHAM

Üniversite Öğrencilerinin Dil Tutumları Üzerine Toplumdilbilimsel Bir İnceleme **517**
KadirYALINKILIÇ

Древнетюркский Лексический Слой В Азербайджанских Говорах Грузии **529**
Эльнур Вугар Алиев

Tanzimat Romanında Otoriter Anneler **533**
Ensar KESEBİR

Yaprak Dökümü Romanı Örneğinde İyi Kadın İmgesinin Çözülüşü **547**
Elif ÖKSÜZ

Cemal Süreya Şiirinde Anne Teması **557**
Emine KELİSMAİL

Edebiyatla Sosyolojinin Kesiştiği Yerlerden Biri: "*Sadakat*", "*Çöplüğün Generali*" ve "*Muz Sesleri*" Romanlarında Evlilik ve Evlilik Dışı İlişkiler **563**
Abdullah KOÇAL

Şehnâme-i Mehmed-i Sâlis **569**
Ayşenur KAZDAL - Sevda BALTAKIRAN

Müellifi Meçhul Manzum Bir *Edebnâme* Üzerine **575**
İsmail AVCI

Manzum Ayet ve Hadis Çevirileri İçeren Orijinal Bir Divan: Fevzî'nin Vesîletü'l-İrfân'ı **589**
Necmettin AKAY

Vekâyi'ü'l-Fuzalâ'nın Tezkire Kısmı'nın Önemi ve Dönem Tezkireleri Arasındaki Yeri **601**
Burcu KARAKAYA

İslâm Öncesi ve İslâm Çevrsinde Ortaya Çıkan Oğuznâmelerde Oğuz Kağan'ın Eşlerinin Tasviri **611**
Neslihan ÇELİK

El-Ferec Ba'de'ş-Şidde'nin I. Cildindeki Hikâyelerde Geçen Kıyafet Değiştirme Motifi Üzerine **615**
Çetin YILDIZ

Türk Halk İnanışları ve Halk Danslarında Kartal Motifi **621**
Hüseyin AKSOY

Türk Halk Kültüründe Yenik Bir Düşman: Pire **631**
Hidayet AYDIN

Bir Osmanlı Şairinin Eleştirisi **641**
Adnan OKTAY

Süreli Yayınlar Bağlamında Klasik Türk Edebiyatı Araştırmalarının Seyri **649**
İbrahim KOLUNSAĞ

Eski Türk Edebiyatı Araştırmacılarının Konu Tespitinde Karşılaştıkları Güçlükler ve Bazı Öneriler **655**
Soner TULUM

Çağdaş Uygurca'daki Ad Çekimi Ekleri ile Türkçe'deki Ad Çekimi Eklerinin Karşılaştırılması ve Eski Uygurca'daki İzleri **661**
Zemire AHMET

Bir Karşılıklı Anlaşılabilirlik Problemi:Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesi Arasında Yalancı Eş Değer Kelimeler **665**
Abdullah ELCAN

Azerbaycan Ağızlarında Görülen Bazı Morfolojik Özellikler Üzerine **675**
İsmail SÖKMEN-Buket GÖK

Türkçe ve Kırgızcadaki Batı Kökenli Ortak Kelimeler **679**
Anipa SAMATOVA

Âsaf Hâlet Çelebi'nin Şiirlerindeki "Nigâr-ı Çîn" İmgesinin Kaynağı ve Mânâsı Üzerine **693**
Can ŞEN

Tarancı'da, 'Ayna' Metaforunu Tasavvuf Felsefesi Bağlamında Okuma Denemesi **699**
Melek AYDOĞAN

Ömer Lütfi Mete'nin Edebi Eserlerinde Ahlak İmgesi **705**
Ahmet Savaş ÇOLAK

Kıbrıs Türk Edebiyatı'nın İlk Kadın Şairlerinden Urkiye Mine Balman ve Şiirlerine Dair **711**
Çağın ZORT

Her Doğu Şehri Birbirine Benzer: Mark Twain'in *Türkiye Seyahati* Kitabının Oryantalist Söylemleri **719**
Filiz FERHATOĞLU

Adakale Masallari ve Eğitimsel İşlevleri **727**
Pınar KASAPOĞLU AKYOL

Masalların Varyantlaşması Üzerine Bir Deneme: Çorum'dan Derlenen Bir Hansel ve Gretel Varyantı **739**
Selma ÖZSEMERCİ

Türk Gölge Tiyatrosunda Perde Güzelleri **747**
Ayşegül ÖZASLAN

Seyyâh, Halk ve Mugayir: Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde Yer Alan Aykırı Figürlerin Anlatımı ve Toplum Nezdindeki Algısının Günümüz Türkiyesi ile Karşılaştırması **753**
Ercan AKYOL

Ninnilerin İşlev ve Performans Özelliklerine Göre Değişimi **765**
Büşra KOCAADAM

C. Aytmatov'un "Dağlar Devrildiğinde" Romanında Kader Meselesi **771**
Mirgül TEKEŞOVA

Azərbaycan Memuar Ədəbiyyatinin İnkişaf Mərhələləri **779**
Lalə Əfəndiyeva

Ahmed Paşa'nın ve Nedîm'in Gazellerinde Saç **785**
Atiye SARIOĞLU

Divan Şiirinin Kara İncisi: Hind Ülkesi ve Klasik Türk Şiirinde Hind Metaforu **797**
Hasan DOĞAN

Klasik Türk Şiirinde Bilgeliğin Simgesi: Aristo **811**
Mustafa DOLAT

Fehîm-i Kadîm Dîvânı'nda Savaş Âletlerine Dair Kültürün Kullanımı **819**
Ersin BAYRAM

Klasik Türk Şiirinde Sevgiliye Hitap: Cânâ Redifli Gazeller **835**
Bilal GÜZEL

– CİLT 2 – VOLUME 2 –

Türkçe Sözlüklerde Ortak Kavram Alanı Oluşturan Sözcüklerin Tanımlarına Anlambilimsel Bir Bakış **861**
İbrahim KARAHANCI

Ortak Türkçe Kontekstinde Eski Uygur Yazıtı Huastuanift'te Kelimelerin Leksik-Semantik Özellikleri **867**
Gatibe VAGIFKIZI GULIYEVA

Dilbilim Yönünden Pekiştirme Sıfatları **873**
Erol ÇAMYAR

Oğuz Grubu Türk Dillerinde Semantikal Yolla İsim Yapımı **881**
Şebnem HASANLİ

Oğuzname'de Cümlenin Maksat ve İntonasiyaya Göre Tipleri **887**
Nicat YAQUBOV

İran'da Karakoyun Bölgesindeki Türklerde Eski Türklerin Dili, İnancı ve Geleneklerinin İzleri **893**
Gheis Ayaz EBADİ

İran Azerbaycanında Türkçe Yazan Halk Edebiyatcısı Ali Zaferhah'ın Hayatına ve Yaradıcılığına Bir Bakış **897**
Alirıza MUKADDEM

Urmiye Halkı Arasında Mevcut Bazı Türk Halk İnançlarına Bir Bakış **903**
Sahar SHAKORI

Turfan Uygurlarından Kalan Bir Belge Tanıklığında Uygurlarda Evlat Edinme Geleneği **909**
Banu SITKI ÖZKUL

Ölmeden Önceki Son Görüşme Işığında Dağlarca'da Çocuk ve Allah ile Son Yapıtları Arasında Çocuk Temasının İşleniş Farkları **919**
Tuğçe GÜL

Mustafa Ruhi Şirin'in Çocuk Kitaplarında Geleneksel Anlatı İzleri **927**
Mehlika KARAGÖZOĞLU

Necdet Neydim'in "Sen Islık Çalmayı Bilir Misin?" Şiir Kitabı Işığında Çocuk Şiiri **937**
Pınar YOLLU

İki Kadın Şairin Öleyazmaları: Sylvia Plath ve Nilgün Marmara'nın Ölüm Etrafında Ördükleri Kelimeler **947**
Hande KUŞULUOĞLU

Tezer Özlü'nün Üç Öyküsünde Gözlenen Ölüm Kaygısı **955**
Nevruz GÜRGÖZ

Tanpınar'ın Kaleminden Tarihî Hadiselerin Şekillendirdiği İstanbul Mahalleleri: "Mahur Beste, Sahnenin Dışındakiler, Huzur" **961**
Zeliha NAZİK

Türk Edebiyatı Romanlarında Çarşaf Unsurunun Tematik Sınıflandırılması **969**
Havva BOZKURT

Varlığın Ses Bulmuş Hali: Çeng ve Ney **975**
Ceren KARAKUŞ

Şeyh Gâlib'in Estetik Anlayışı: Hüsn **981**
Nilüfer TANÇ

Rızaeddin Remzî Er-Rifâî'nin *Kasîde-i Ferîde* Şerhi **987**
Hande BÜYÜKKAYA YEŞİLTAŞ

Verdî Kâsım ve Tasavvufî Dünyası **997**
Armağan ZÖHRE

Yunus Emre Divanı Işığında Tarihî Türk Lehçelerindeki İkilemelere Genel Bir Bakış **1005**
Hasan TUNCA

Kansu Gavrî' nin Türkçe Dîvânı'nda Eşitlik Hâli Ekinin Anlam ve İşlevi Üzerine **1015**
Güler KAÇAR

"–(I)Ş-/-(U)Ş-" Eki; Türkiye Türkçesinde "Yardım ve Yarış Etmek" **1021**
Erkan DEMİR

+lAyIn Eki Üzerine **1033**
Kübra YILDIRIM

Dadaloğlu'nun Şiirlerinde Göç ve İskan Olgusu **1039**
Mehmet Emre ÇELİK

Çorum Alaca İlçesi Koçhisar Köyü'nde Zorunlu Göç Nedeniyle Yaşatılamayan Folklor ve Halk Edebiyatı Ürünleri Sorunu Üzerine Bir İnceleme **1047**
Özgün DURAK

Çorum Hatışoğlu Konağı Örneğinden Hareketle Köy Odaları Üzerine Bir İnceleme **1051**
Hatice İLHAN

İzmir'deki Cumhuriyet Dönemi Mezar Taşı Sözlerinin Dili **1057**
Ezgi SIRTI

Nimri Dede'nin Şiirleri Üzerine Tematik Açıdan Bir Değerlendirme **1077**
Erdem AK

Köl Tigin ve Bilge Kağan Yazıtlarındaki "*Ot Sub Kılmak*" Deyimi Üzerine **1083**
Bahadır GÜNEŞ

Gagauz Atasözü ve Deyimlerinde Arkaik Kelimeler **1091**
Esra KARAKAŞ

Türk Edebiyatında Kullanılan Arapça Darb-ı Mesellere Dâir Önemli Bir Eser: Safvetü'l-Kelâm **1099**
Muhammed WEYSO

Türkiye Türkçesi Atasözlerinde Karşıtlamaya İlişkin Bir Sınıflandırma **1107**
Merve YORULMAZ

Tercüman ve Osmanlı Basını **1119**
Yılmaz ÖZKAYA

Tanzimat'tan Günümüze Türk Romanında Temel Çatışma Unsurları **1123**
Gülşah ŞİŞMAN

Refik Halid Karay'ın Romanlarında Toplumsal Değişim **1137**
Mehmet Onur HASDEDEOĞLU

II. Dünya Savaşının Türk Hikâye ve Romanına Etkileri **1151**
Hande SONSÖZ

Cumhuriyet Dönemi Türk Çocuk Tiyatrosunda (1923 – 1950) Padişahlık Kurumu ve Atatürk Kültü **1165**
Ayça OKURLAR

Kıpçak ve Eski Anadolu Türkçesinde Fiil Çekimlerindeki Benzerlikler Üzerine Bir İnceleme **1175**
Ahmet AKGÜL

Türk Dillerinde Zaman Ekleri Benzer ve Farklı Yönleriyle **1185**
Gülnare ALİYEVA

Türkçede Art Zamanlı ve Eş Zamanlı Benzerlik Çekimi **1191**
Hulusi Okan AKKAYA

Türkçede Orta Çatı **1203**
Serpil AYTUTTU

Anametinsel Dönüşümler Bağlamında Turan Oflazoğlu'nun "Korkut Ata" Oyununda Dede Korkut Tesiri **1217**
Nuh BEKTAŞ

"Savun Sevdam Sen Savun" Üzerinde Bir Üslûp Çözümlemesi Örneği **1223**
Pınar ÇAKIR

Nazlı Eray'ın "Bekleme Ustası" Adlı Hikâyesinin Anlatım Teknikleri Bakımından İncelenmesi **1229**
Merve ÖZDEMİR

Orhan Kemal'in Gurbet Kuşları ve Necip Mahfuz'un Midak Sokağı Adlı Romanlarının Karşılaştırılması **1235**
Fatma EKREN SÖNMEZ

Su Kasidesi'nin Göstergebilimsel Açıdan İncelenmesi **1245**
Zeynep BAYRAKTAROĞLU

Nâ'ilî'nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısalcılık Açısından İncelenmesi **1257**
Nagehan UÇAN EKE

Klâsik Metinlerin Nazar Duaları: Takrîzler ve Yenipazarlı Vâlî'ye Yazılan Takrîzler Üzerine **1273**
Nagihan GÜR

Türk Edebiyatında *Heft Peyker* Mesnevileri ve Hayâtî'nin *Heft Peyker*'i **1281**
Bahadır SÜRELLİ

Osman Nevres Dîvânı'nda Sosyal Hayat **1291**
Eda TOK

Nâbi Sûr-Nâmesi'nde Raks **1295**
Mehmet ERDEM

Nâilî Şiirinin Penceresinden "Eğlenceye Hikmetle Bakmak" **1303**
Özer ŞENÖDEYİCİ

Hayriyye ile Lutfiyye Arasında İlim Bahsi **1319**
Makbule ÖZMEN

Füzulinin Əsərlərində Cəmiyyət, Təhsil Və Sosial Ədalət **1331**
Aynurə MAHMUDOVA

Karaçay-Malkar Nart Destanlarında Mitolojik Motifler **1339**
Zeynep ASLAN

Altay Destanlarından Kozın Erkeş Destanı ile Tahir ile Zühre Hikâyesi'nin Mukayesesi **1349**
Gülşen DERELİOĞLU

Sırp ve Türkiye Türklerinin Kültürlerinde Albastı **1359**
Ana İVANCEVİÇ KILIÇ

Gılgamış Destanı'nda Kaos'tan Kozmos'a Bir Yöneliş **1365**
Gülsüm ÇAKIR

Türkçe Tarih Konulu Metinlerin Kelime Hazinesi Bakımından İncelenmesi **1375**
Raynur HAMİDULLİN

***Mukaddimetü'l-Edeb*'de Kadın Süs Malzemelerine İlişkin Söz Varlığı** **1379**
Sezen ÖZKAN

Türk Dilinde Şeytanı Adlandırmak **1385**
Hüseyin YILDIZ

Modern Ermenice'nin Söz Varlığında Türkçe Ödünçleme Sözcüklerin Kavram Alanlarına Göre Sınıflandırılması **1399**
Emine TEMEL

Türkçede Kullanılan Rüzgar İsimleri **1407**
Birol YÜKSEL

Ahmet Haşim'in Şiirlerinde Bir İmgelem Olarak "Su" **1419**
Pürlen KALELİ

M.Şəhriyarin Anadilli Şeirlərinin Bəzi Poetik Xüsusiyyətləri **1427**
Ruhəngiz MƏMMƏDOVA

Cahit Sıtkı Tarancı'nın Şiirlerinde Eşyanın Halleri **1431**
Selin KARACAN

Unutulmuş Bir Öykücü: Ayhan Bozfırat **1439**
Onur AYKAÇ

Aramak Dergisinde Edebi Eleştiriler **1449**
Emel AYDIN

Kutadgu Bilig **1463**
Ceyda ÖZCAN

Kutadgu Bilig'de Âyetler **1467**
Obam Cemal BAYAR

Kutadgu Bilig'de Allah ile İlgili Kavram İşaretleri **1493**
Nur ERGİN

Kutadgu Bilig'deki Farsça Kelimeler Üzerine **1505**
Nurşat BİÇER

Köktürk Ötüken-Uygurdan Divânü Lügati't Türk ve Kutadgu Bilige Anlam Değişmeleri **1517**
Eda GÜL

Somut Olmayan Kültürel Miras: Karagöz Öğreniyorum Projesi **1521**
Betül Havva YILMAZ

Türkiye'de Halkbilimi'nin Üniversitelerdeki Son Durumu ve Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi **1527**
Osman Nuri YÜCE

Ücreti Karşılığında Geleneğin Başkası Adına İcra Edilmesi: Sanal Anıt Dünyaları **1531**
Tuna YILDIZ

Geleneğin Güncellenmesi Bağlamında Gaziantep'te Geleneksel Meslekler **1535**
Mustafa DUMAN

POSTER BİLDİRİLER **1541**

Cahit Sıtkı Tarancı'nın Abbas Hikâyesi Üzerine Bir İnceleme **1543**
Abdullah UYAR

Çağdaş Türk Lehçeleri ile İlgili Sözlük Problemi **1545**
Adem YELOĞLU

Ayla Kutlu'nun Romanlarında Aile ve Evlilik Hayatında Kadın **1547**
Alime Nihan ATABEK

Karahanlı Dönemi'nde "Kıl-, Et-" Fiileri Çerçevesinde Oğuz Türkçesi **1549**
Asiye Figen KALKAN – Seda ÖZTÜRK – Tuba NAR

Gölgesizler Romanında Varoluşçuluk **1551**
Ayşegül AYIK

Anadolu'da Alevi-Bektaşî Edebiyatı **1553**
Bayram ÇETİNER

Bekir Fahri İdiz ve "Jönler" Romanı Üzerine Bir Deneme **1555**
Beste Semiha BAHÇECİ

Nedim ve Yahya Kemal'in Gözünde İstanbul **1557**
Canan GÜRDAL

Ahlâkî Açıdan Tanzimat Hikâye ve Romanlarında Mürebbiyeler **1559**
Cansu YAĞCI - Necla KARAGÖZ

Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun Kadınları **1561**
Cemile KAYGISIZ

Bir Dönemin Çığlığı: M. Akif Ersoy **1563**
Çağrı TEMİZ

Mukaddimetü'l-Edeb Adlı Eserde Oğuzca Kullanımlar Üzerine Bir Araştırma **1565**
Çiğdem YAVUZ

Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Kadın **1567**
Demet ÇALIŞKAN

Zafer Şenocak'ın *Tehlikeli Akrabalık* Romanında Kimlik Sorunu **1569**
Deniz YAVUZ

Halk Kültürü Bağlamında Yaşar Kemal'in Binboğalar Efsanesi **1571**
Ebru AKBABA

Fantastik Bir Film Kurgusu Olarak 'Hüsn ü Aşk' **1573**
Emine EROĞLU

Türkmen Türkçesinde Ses Olayları - Ünlü Düşmeleri **1575**
Emine Serap BOZKURT

Sındırgı'da Günümüzde Çocuk Sağlığı ile İlgili Uygulamalar ve İnanışlar **1577**
Fatmanur ACAR - F. Dilara PORTAKAL

***Yaseminler Tüter Mi, Hala?*'da Kıbrıs İzleği** **1579**
GÖKHAN BAYRAKTAR

Nazan Bekiroğlu'nun "Lâ: Sonsuzluk Hecesi" Adlı Kitabındaki Tematik Unsurlar **1581**
Gül Nihal GÖRDÜ

Roman Kahramanları Örneğinde Batılılaşmada Yanlış Yorumlar **1583**
Gülsev GÖKDEMİR – Esma Nur SEÇKİN

Uyanıştan Duruluşa: Ümit Yaşar Oğuzcan'ın Şiirlerinde Yalnızlık ve Ölüm Teminin Yaşamsal İzleri **1585**
Yasemin KURUÇAY-Gülşah GÖKSU

Kardaş Edebiyatlar Dergisinin Türk Dünyasındaki Yeri **1587**
Gülşah Yücedağ

Kitap Adlarının Oluşumunda Etkili Olan Unsurlar ve Kara Kitap Örneği **1589**
Hanife ÇİÇEKLİ - Nurgül ÇELİK

Mahtumkulu Divanı ile Tarama Sözlüğü verileri Işığında Tarihî Oğuz Lehçeleri Arasında Sözlüksel Benzerlikler **1591**
Hicran YEŞİLDERE

Hitit Üniversitesindeki Gençler ile Nazar Üzerine Bir İnceleme **1593**
Kadriye ALKAN

Selim ileri'nin Bodrum Dörtlemesi Romanlarında Aydın Sorunları Üzerine Bir Çalışma **1595**
Lüzme SARIYILDIZ

Kaybolan Değerlerin Kitabı Beyaz Gemi **1597**
Mehmet DÖNMEZ

Necip Fazıl Kısakürek'in "Çile"sinde Rüya ve Hakikat **1599**
Meliha ÖZHAN

Topluma Değil İnsana Dair Bir Oyun: Vüs'at O. Bener ve Ihlamur Ağacı **1601**
Melike Saba AKIM

Yûnus Emre'nin Şiirlerinde İnsanın Trajik Durumu **1603**
Mine KARATAŞ

"Gece"nin Anlatıcıları **1605**
NESLİHAN KÖSEDAĞ

Dil ve Yazı İlişkisi **1607**
Nilay ATAÇ

Kutadgu Bilig'de Çocuk ve Eğitimi **1609**
Nilüfer SERİN

Yusuf Atılgan'ın *Anayurt Oteli* ve Wıllıam Faulkner'in *Ses ve Öfke*'sinde Kurgu, İmge ve Gerçeklik **1611**
Nurcan ANKAY

Klâsik Türk Şiiri'nde Hallâc-ı Mansûr **1613**
Oğuzhan OĞUZTÜRK

Peyami Safa'nın Eser ve Yazılarında Kadın Tipi **1615**
Ömer Faruk SALAR

Hayâlî Bey Divânı'nda Sâkî **1617**
Ömür Zehra YILMAZ

Kutadgu Bilig'de Kalıplaşmış İfadeler (Deyimler-Atasözleri) **1619**
Özge SÖNMEZLER

Fehîm-i Kadîm Divanında Renk Sembolizmi **1621**
Özgür SEFER

Kurmaca Bir Tarih: Boğazkesen **1623**
Özlem İBİŞ YILMAZ

Karılar Koğuşu Adlı Romanda Suç ve Kadın **1625**
Öznur GÖZMEN

Türk Dilinin Yaşı Meselesi **1627**
Pınar LİMANLIK

Kazak ve Kırgız Kahramanlık Destanlarındaki Yardımcı Tipler Üzerine Bir Araştırma **1629**
Pınar ZALOĞLU

Yahya Kemal'in Anılarında İstanbul **1631**
Seçil YÜKSEL

Yahya Kemal Beyatlı'nın Bestelenmiş Şiirleri **1633**
Seda TİLEKLİ

Yûnus'taki Yaratıcı Aşk ve "Çıktım Erik Dalına Anda Yedim Üzümü" Bağlamında Değişim ve Dönüşüm **1635**
Seda UYANIK

Namık Kemal'in Özker Yaşın Üzerindeki Etkisi **1637**
Sedat KURT

Tarihi Türk Şivelerinde Doğa ve Doğa Olayları Adları **1639**
Selda SERİN

Adana Yöresinde Halk Hekimliği ve Ocaklık Geleneği ile İlgili Uygulamalar **1641**
Seren SAĞLAM

Ahmet Rasim'in *Şehir Mektupları*'nda İstanbul'da Gündelik Yaşam **1643**
Sevinç ÜSTÜN

Uşak Halk Kültüründe Hıdrellez Kutlamaları **1645**
Sevinç ULAŞ - Ceylan ÖZTÜRK

Gün Olur Asra Bedel Romanında Kullanılan Simgesel Anlatımlar **1647**
Sinan YENİAY

Devletmemmet Azadı'nın Mahtumkulu'na Tesiri Üzerine Bir Değerlendirme **1649**
Soner SAĞLAM

Konya'da Bir Gelenek: Diş Hediği ve Gizli İşlevleri **1651**
Süleyman ESENBOĞA - Sinem TOKER

Hüseyin Su Hikayeciliği **1653**
Şeyma TORUNTAY

Postmodern Bir Tasavvuf Romanı Olarak "Suskunlar" **1655**
Taner BAYRAM

Üç Tepe Üç Roman/ Üç Tepe Üç Dönem **1657**
Tuğba GÜZELIŞIK - Derya UÇAN - Yasemin GÜLER

Mit, Efsane ve Masal Türlerinin Karşılaştırılması **1659**
Tuğba ÖZBEK

Hasan Ali Toptaş'ın *Bin Hüzünlü Haz* Adlı Eserinin Dil ve Üslup Yönünden İncelenmesi **1661**
Tuğba SARIAL

Beyaz Manto ve Denizin Getirdiği Özgürlük **1663**
Tuğba TEPE

Nasreddin Hoca Fıkralarındaki Kadın Kahramanlar ile Bektaşi Fıkralarındaki Kadın Kahramanların Karşılaştırılması **1665**
Tuğrul ŞAHİN

Nâbî ve Mehmet Akif'in Birer Şiirleriyle "Hikmet" Üzerine **1667**
Yasemin BAŞOĞLU

Arguvan Türküleri **1669**
Yusuf Emre ASLAN

Fantastik Bir Roman Olarak Harry Potter ve Felsefe Taşı **1671**
Yusuf ERSİN

Kara Kitap'ta Anlatım Edimi Problemi **1673**
Zehra DELER

Türk Dünyası Epik Anlatmalarında Göç Terimi ve Kavramı **1675**
Zeynep AKDENİZ

TURFAN UYGURLARINDAN KALAN BİR BELGE TANIKLIĞINDA UYGURLARDA EVLAT EDİNME GELENEĞİ

Banu SITKI ÖZKUL

Muğla Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ÖZET

Eski Türklerden kalma destanlar, masallar ve özellikle de hukuki belgelerde, Eski Türklerde evlat edinme usul ve geleneğinin varlığı açıkça görülmektedir. Evlat edinme uygulamaları, Orta Asya göçebe Türk topluluklarında, bozkır hayatının bir gereği olarak insan gücüne duyulan ihtiyacın karşılanması ve boyun güçlenmesi, büyümesi amacıyla gerçekleştirilirdi. Düzenlenen bir törenle evlat edinilen çocuk, yalnızca, egzogami dairesinin dışından alınırdı. Modern çağın göçebe topluluklarında hâlâ izleri mevcut olan evlat edinme törenlerinin yanı sıra, yerleşik düzende yaşayan Eski Uygur Türklerinde evlat edinme ile ilgili yazılı senetler de bulunmaktadır. Bu anlamda, Eski Türklerde evlat edinme uygulamaları ile ilgili olarak bilgi edinebildiğimiz en önemli kaynaklar; muhtemel tarihlendirmesi XIII-XIV. yüzyıl olarak tespit edilen Turfan Uygurlarına ait sivil belgelerdir. Bu çalışmada, Japon araştırmacı Nobuo Yamada'nın *Sammlung Uigurischer Kontrakte* adlı eserinde yer alan, Ad01 referans numaralı belge ışığında, Uygurlarda evlat edinme geleneği değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eski Uygur Türkçesi, Turfan Uygurları, Uygur sivil belgeleri, Evlat edinme geleneği

ABSTRACT

The tradition of child adoption in Old Turkish culture can clearly be seemed in the epics, tales and legal documents of Old Turks. Child adoption had been carrying out with the aim of consolidation and of increasing the population of the phratry and in order to satisfy the need for the man power as a necessity of the stepe life in Central Asian nomadic Turkish peoples. The son who had been adopted with a ceremony only had been accepted from out of the exogamy. In the culture of Old Uighurs, who used to live sedentarily, there were written instruments for adoption as well as the ceremonies that are still performed in modern nomadic peoples. In this sense, the most important written sources are the Uighur civil documents that is probably put to date between XIII-XIV centuries about the child adoption in Old Turkish culture. In this study, tradition of child adoption in Uighur culture will be evaluated in the light of the document numerized Ad01 in Japanese researcher Nobuo Yamada's *Sammlung Uigurischer Kontrakte.*

Keywords: Old Uighur Turkish, Turfan Uighurs, Uighur Civil Documents, Tradition of Adoption

Giriş

Eski Türklerden kalma destanlar, masallar ve özellikle de hukuki belgelerde, Eski Türklerde evlat edinme usul ve geleneğinin varlığı açıkça görülmektedir. Evlat edinme uygulamaları, Orta Asya göçebe Türk topluluklarında, bozkır hayatının bir gereği olarak insan gücüne duyulan ihtiyacın karşılanması ve boyun güçlenmesi, büyümesi amacıyla gerçekleştirilirdi. Türk aile yapısında yerleşmiş bir kurum olarak evlat edinme, destanlarda da kendine yer bulmuştur. Kırgızlar'ın Manas destanında evlatlık edinmeye ilişkin birkaç örnek vardır: Kalmuk Hanı'nın oğlu Almanbet'in Manas'ın anne ve babası tarafından evlatlık olarak kabul edilmesiyle Kalmuk prensi ile Manas'ın kardeş olması, Yolay'ın oğlu Bolat'ın düşmanlarından kurtarmak için halası tarafından başka bir kabileye kaçırılması ve Köçmes adlı bir zengin tarafından yapılan bir törenle evlatlık edinilmesi, Manas'ın oğlu Semetey'in düşman çocuklarını "kardeş" yapmak için annesinin memesini emzirtmesi gibi. Yakutların rivayetine göre ise, Borogös boyunun beyi (toyon Lögöy) yabancı bir boydan evlatlık almış ve ölümünden sonra bu çocuk boyun beyi olmuştur[1].

Eski Türk topluluklarında, bugünkünden farklı olarak yalnızca egzogami dairesi dışından evlat edinilirdi. Dönemin anlayışına göre, Türk ailesi kendi kanından olmayan bir yabancının kendi soyuna girmesini istemezdi; ancak ilkel devrin ağır hayat şartları, boy ve soyun büyümesini, güçlenmesini sağlayacak ve yok olmasını önleyecek tedbirlerin alınmasını gerektiriyordu. Bu durum, evlat sahibi olanların dahi egzogami dairesi dışından evlatlık almalarına neden olmuştur. Yaşam koşullarının talep ettiği bu durumla, soyun içine bir yabancıyı sokmamak arasında oluşan bu çelişki, yapılan Şaman ayinleri ile giderilmiştir. Yapılan bu törenler, baba çadırının ocağına çocuğun eliyle yağ parçası atılması, "bozkaska (alnında leke ve işaret bulunan hayvan)" kurban edilmesi, evlatlığa "aşıklı kemik" verilmesi, evlatlığın analığının memelerini

[1] İnan, A., (1948), "Göçebe Türk Boylarında Evlatlık Müessesesiyle İlgili Gelenekler", *D. T. C. Fakültesi Dergisi*, C. VI, No. 3, s. 133.

emmesi gibi sembolik ritüelleri içerirdi[2].

Modern çağın göçebe topluluklarında hâlâ izleri mevcut olan evlat edinme törenlerinin yerini, yerleşik düzende yaşayan Eski Uygur Türklerinde yazılı senetler almıştı. Evlat edinme ile ilgili olarak düzenlenen hukuki belgede, evlatlık olarak verilen çocuğun evlatlık verildiği evdeki durumu, hakları ve görevleri ayrıntılı olarak belirtilirdi. Düzenlenen belgede belirtilmeyen durumlarda, halk arasında kabul gören örfi hukuk kuralları uygulanırdı.

Evlat Edinme Geleneğinin Kaynakları

Ahmet Caferoğlu, konuyla ilgili olarak yaptığı çalışmada[3], evlat edinme geleneğini, Türk kabile ekonomisinin ortaya çıkardığı "kölelik" uygulamasının devamı olarak görmektedir. Caferoğlu'na göre, kabile teşkilatından devlet düzenine geçen ve giderek sınıflaşan Türk toplulukları içerisinde kölelik yaygınlaşmaya başlamıştır. *Orhun Yazıtları*nda geçen *úul* "kul" ve *kün* "cariye" kelimelerine atıfta bulunan Caferoğlu, bunları "ilk patriarkal ailenin en küçük iktisadî ve ekonomik zümresi" olarak değerlendirmektedir. Temel ekonomik faaliyetleri tarım, hayvancılık ve küçük el sanatları olan eski Türk ailesi, yarattığı işbölümünün içerisine bu zümreyi de dâhil etmiş, giderek yaygınlaşan kölelik ve cariyeliğin açtığı yolda, zamanla evlatlık müessesesi oluşmuştur. "Serbestliğe bırakılan kölelerle <<Evlat edinen>> (evlat edinilen) köleler", bir taraftan devlete karşı yükümlülüklerini yerine getirirken diğer yandan, kabile veya mensubu oldukları *el* ve *urug* içerisinde yavaş yavaş eşitlik, hürriyet, veraset gibi örfi hukukun telkin ettiği hükümlerden yararlanmaya başlamışlardır[4].

XIX. yüzyıl sonrasında yaşayan Orta Asya göçebe Türk boylarında evlatlık kurumu ile ilgili gelenekleri inceleyen ve bu geleneklerin eski dönemlerdeki kaynaklarını da tartışan Abdülkadir İnan, Caferoğlu'nun ileri sürdüğü "kölelikten doğan evlatlık kurumu" savını reddetmiştir. Kölelik kurumunun insanlık tarihinde yeni bir sosyal olay olduğunu ve bu nedenle, tarihi çok eskilere dayanan evlatlık kurumunun kaynağı olamayacağını belirten İnan, evlat edinme geleneğinin kaynağını "çok eski devirlerde, ihtimal ki anaerki çağında, meşru sayılan "döl alma" âdetinde aramak" gerektiğini savunmuştur[5]. Düzenlenen bir törenle evlat edinilen çocuğun yalnızca egzogami dairesinin dışından alınması da, bu nedenledir. İnan, "Eski Romalılarda ve Araplarda çok açık olan bu âdetin Orta Asya göçebe kavimlerinde de gizli kapalı olarak muhafaza edildiğini" ileri sürmektedir. XIX. yüzyıl ortalarında Kara Kırgızlar'da bu geleneğin bulunduğuna dair söylentiler olduğunu belirten İnan, Yakutların eşlerinin başkalarından doğan çocuklarını öz evlat saymalarının döl alma geleneğinin meşru sayıldığı bir devirden kalma geleneklere dayandığını ifade eder. İnan'a göre, tarihî kaynaklarda Türk kadınlarının iffet ve namusluluğu hakkında verilen bilgilerle çelişen bu uygulama, ancak ormanlık ve dağlık bölgelerde ilkel yaşama şartlarını henüz değiştiremeyen bazı oymaklar tarafından sürdürülmektedir[6].

Bize göre, İnan'ın Caferoğlu'nun tezine karşı çıktığı nokta, üzerinde durulmaya değerdir. İnan, kölelik kurumunun yeni bir sosyal olgu olduğunu ve bu nedenle de tarihi çok daha eskilere dayanan evlatlık kurumuna kaynaklık edemeyeceğini savunmaktadır. Oysa kölelik kurumunun milattan önceki dönemlerden itibaren pek çok ilkçağ uygarlığında var olduğu bilinmektedir. Her biri sınırlarını genişletmek, egemenliğini sürdürmek, varlığını korumak için devamlı komşularıyla savaşan bu uygarlıkların savaş tutsaklarını öldürmek yerine köleleştirmeyi, küçük, kapalı ekonomileri açısından daha yararlı bulmaları kölelik sistemini doğurmuştur. Savaşlarda ele geçirilen köleler dışında, borcunu ödeyemediği için kendisiyle aynı toplumda yaşayan kişilere köle olan ve genellikle ev hizmetlerini gören kişiler de vardı. Kölelik kurumu belirli toplumsal ve ekonomik ilişkiler sonucu ortaya çıkmış ve bedava ya da çok ucuz bir emek olarak eski çağların ekonomik hayatında işgücü ihtiyacını karşılamıştır[7].

---

[2] İnan, A., (1948), s. 131-133.

[3] Caferoğlu, A., (1939), "Türk Teamül Hukukunda Evlatlık", *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*, C. II, s. 97-118.

[4] Caferoğlu, A., (1939), s. 97-98.

[5] İnan, A., (1948), s. 135.

[6] İnan, A., (1948), s. 136-137.

[7] Bozkurt, G., (1981), "Eski Hukuk Sistemlerinde Kölelik", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 38, S. 1-4, s. 66-67.

Eski Hint uygarlığında (M. Ö. VI - M. S. VII. yy.) Mani Kanunu kölelik kurumunu ayrıntılı olarak düzenlerken, M.S. III. yüzyıldan itibaren Çin uygarlığında borçlarını ödeyemeyecek durumdaki Çinlilerin de köle olarak kullanılmaya başlandığı bilinmektedir. M. Ö. 4000 – 2000 yılları arasında varlıklarını sürdüren Sümerlerde köleliğin esas kaynağının savaşlar olduğu görülmektedir. Akat (M. Ö. 2725 – 2543) Hukukunda borç için kölelik önemli bir yer tutmaktadır. Babil'de Hammurabi Kanunları halkı; askerî ve sivil devlet görevlileri ile rahipler, tüccarlar ile sanatkârlar ve köleler olmak üzere üçe ayırmıştır. Asur'da (M. Ö. 2100 - 700) da hürler ve köleler olmak üzere insanlar iki grupta toplanmışlardır. Asur'da yerli halkın borç yüzünden köleliğe düştüğünü gösteren pek çok belge bugüne kadar gelmiştir. İlkçağda Mısır'da (M. Ö. 3000 - M. Ö. 392) köylü ve şehirliler yanında arazi sahibine bağlı ve onu

Eski Türk Uygarlıklarında da kölelere rastlanmaktadır[8] ve bu kurumun varlığına ilişkin ilk bilgiler, Çin kaynaklarında bulunmaktadır. Bu kaynaklarda, Çin'in kuzeyinde yerleşmiş olan Türk, Moğol ve benzeri kavimlerde kölelik kurumunun var olduğu, bazı kavimlerde vergi olarak köle kadın verildiği geçmektedir[9]. Göktürklerde köleliğin en büyük kaynağı savaşlardı[10]. Ancak göçebe Türk kavimlerinde kölelik kurumu, diğer eski uygarlıklardan farklı şekilde işlemiştir. Eski Türk topluluklarında halkın ferdî hukuk ile donatılmış ve ekonomik yönden esir olmayan bir hayat düzeninde bulunduğu anlaşılmaktadır[11]. Orhun yazıtlarında on dört yerde geçen *úul*kelimesi, gerçek anlamı ile mülkten ve haktan mahrum insanlar zümresi ve kurumlaşmış kölelik sistemi içerisinde yer alan kimselerden çok, çeşitli nedenlerle siyasi haklarını kaybeden ve bazı medeni haklar yönünden yasaklara uğrayan kimseleri işaret etmektedir[12].

Uygurlarda ise, değişen ekonomik ve sosyal şartların kölelik kurumunu sistemleştirdiği söylenebilir. Bir yandan yerleşik hayatın ve tarıma dayalı ekonominin bir sonucu olarak işgücüne duyulan ihtiyaç, ziraatta kullanılan köle sayısını arttırırken diğer yandan üretimin artmasıyla giderek sınıflaşan toplumda, mülkiyeti elinde bulunduranlarla onlara hizmet edenler ayrışmaya başlamıştır. Bu durum kölelik kurumuna ilişkin bir hukukun oluşmasına neden olmuştur. Uygurlarda, benzer bir hukuki süreç, evlat edinilen çocuklarla ilgili olarak da uygulanmıştır.

Uygurlarda Evlat Edinme Kurumu

Uygurlarda evlat edinme, evlat edinen kişi ile oğlunu evlatlık veren gerçek baba arasında düzenlenen bir yazılı belge ile gerçekleşirdi[13]. Bu anlamda, Eski Türklerde evlat edinme uygulamaları ile ilgili olarak bilgi edinebildiğimiz en önemli kaynaklar Turfan Uygurlarına ait sivil belgelerdir.

Muhtemel tarihlendirmesi XIII-XIV. yüzyıla giden ve Beş Balık, Karaşar, Hoço ve Turfan şehirlerine yerleşerek Hoço Uygur Devletini kuran Turfan Uygurlarına ait eski Uygur sivil belgeleri, Türk sosyal, kültürel ve iktisadi tarihine ilişkin önemli bilgiler içeren belgeler olarak büyük bir öneme sahiptir.

Kişilerin ayrı ayrı ya da toplu alarak kendi aralarındaki işlemleri düzenleyen belgeler ile kişilerin ayrı ayrı ya da toplu olarak devlet ile ilişkilerini düzenleyen belgeler olmak üzere iki bölümde toplanabilecek bu belgeler[14] üzerinde pek çok çalışma yapılmıştır. XIX. yüzyıl sonu XX. yüzyıl başında Şincan bölgesine yapılan geziler sırasında ele geçirilen bu belgeler, bugün Avrupa merkezlerinde, özellikle Berlin Devlet Kütüphanesi'nde, Londra Britanya Müzesi'nde, Paris Milli Kütüphanesi'nde, Leningrad Asya Müzesi'nde, Pekin Devlet Kütüphanesi'nde ve ayrıca Japonya-Kyoto'da bulunmaktadır.

Bilim dünyasına tanıtılmalarının ardından özel bir araştırma alanı olarak kabul gören bu belgeler ilk kez, Wilhelm Radloff tarafından bir araya getirilmiş ve Sergey Malov tarafından yayımlanmıştır[15]. Bu çalışma, 102 belgeyi içermektedir. Ülkemizde ise bu konu ve metinler, R. Rahmeti Arat tarafından işlenmiş ve Arat, belgeleri içerik ve şekil bakımından değerlendirerek tasnif etmiştir[16]. Konu ülkemizde, bir de tarihçi gözüyle Özkan İzgi tarafından ele alınmıştır[17]. Konu ile ilgili bir diğer kapsamlı çalışma ise V. Larry Clark'ın doktora çalışmasıdır[18].

Bu çalışmaya konu olan "evlat edinme belgesi" ise, Japon araştırmacı Nobuo Yamada'nın 1993 yılında yayımlanan ve bugün Uygur Sivil Belgeleri üzerinde yapılmış en yetkin çalışma olarak değerlendirilen üç ciltlik çalışması *Sammlung Uigurischer Kontrakte* adlı eserden alınmıştır[19].

Yamada'nın ölümü üzerine öğrencileri tarafından tamamlanan bu çalışmanınilk cildi Yamada'nın yazılarının tıpkıbasımlarına ayrılmıştır. Yayımcılara ait çalışmaların yer aldığı ikinci ciltte ise 121 belge ele

---

terk edemeyen yarı köleler ve bir de köleler sınıfı bulunmaktaydı. Köleler savaşlarda yabancı kavimlerden alınan tutsaklardan oluşuyordu. [Ayrıntılı bilgi için bk. Bozkurt, G, (1981), s.67-80.]

[8] Arsal, S. M., (1947), *Türk Tarihi ve Hukuk*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, s. 87.

[9] Eberhard, W., (1996), *Çin'in Şimal Komşuları*, Türk Tarih Kurumu, Dizi VII, S. 9a, s. 25-99.

[10] Arsal, S. M., (1941) *Umumi Hukuk Tarihi*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, s. 287.

[11] *Türk Dünyası El Kitabı: Coğrafya-Tarih*, C. I, Seri I, S. A.32, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 2001, s. 193.

[12] Yakut, E., (2002), "Eski Türklerde Hukuk", *Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.I, S. III, Eskişehir, s. 417.

[13] Arsal, S. M., (2002), "Eski Türklerin Hususî Hukuku", *Türkler Ansiklopedisi*, C. III, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s.94.

[14] Arat, R. R., (1964), "Eski Türk Hukuk Vesikaları", *Journal de la Socete Finno-Ougrienne*, No: 65, s. 24.

[15] Radloff, W., (1928), *Uigurische Sprachdenkmaler*, Meterialien nach dem Tode des Verfassers mit Erganzungen von S. Malov herausgegeben, Leningrad.

[16] Arat, R. R., (1964), s. 60-61.

[17] İzgi, Ö., (1987), *Uygurların Siyasî ve Kültürel Tarihi, (Hukuk Vesikalarına Göre)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, No: 72, Ankara.

[18] Clark, V. L., (1975), *Introduction to the Uyghur Civil Documents of East Turkestan (13th - 14th cc.)*, Dissertation of Indiana University (Bloomington), Ph.D, X+488+3p.

[19] Yamada, N., (1993), *Sammlung Uigurischer Kontrakte*, Yay. haz. Juten Oda, Hiroshi Umemura, Peter Zieme, Takao Moriyasu, Osaka, c. I, XVIII + 590 + 11 s.; c. II, XX + 330 s.; c. III, Vlll + 160 s. Tıpkıbasım.

alınmaktadır. Metinlerin yazı çevrimlerini Japonca ve Almanca çevirileri, bunları da, açıklamalar izlemektedir. Daha önce ilk olarak R. R. Arat, daha sonra da V. Larry Clark tarafından sınıflandırılmış olan belgeler, bu çalışmadakonularına göre dört ana başlıkta ele alınmıştır: Yazınsal metinler, kişisel konulara ait metinler, belgeler, resmi belgeler ve yazıtlar[20].

Bu sınıflamadan sonra ise, yayımcılar ele alınan 121 belgeyi içeriklerine göre aşağıdaki gibi sınıflandırmıştır[21]:

1. Alım-satım	Sale (Sale)
2. Değişme	Ex (Exchange)
3. Kira	RH (Rental or Rire)
4. Borç	Lo (Loan)
5. Evlat edinme	Ad (Adoption)
6. Güvence	PI (Pledge)
7. Azat etme	Em (Emancipation)
8. Vasiyet	WP (Will or Portion of a family's property)
9. Karışık	Mi (Miscellaneous)

Çalışmanın 5 numaralı, evlat edinme belgelerini içeren bölümünde toplam üç belge bulunmaktadır. Bizim çalışmamızda konu ettiğimiz belge de, bu bölümde yer alan Ad01 referans numaralı belgedir. Bu belgede, diğer iki evlatlık verme belgesinde olduğu gibi evlatlık verilen çocuk *oğulluq* olarak adlandırılmıştır.

Uygurlardan kalan üç belge ile tanıklayabildiğimiz evlat edinme / verme işlemi, üç nedenden yapılırdı: 1. Mal ihtiyacını gidermek, 2. Başkasının ümitsiz ve çocuksuz kalacağını düşünmek, 3. Büyük kardeşinin mali durumunu düzeltmek[22].

Bu belgelere göre evlatlık olarak verilen çocuğun hak ve görevleri ile evlatlık olarak gittiği evdeki durumu şu şekilde tespit edilebilir[23]:

1. Evlatlık, evlatlığa kabul eden babalığın (hukuki babanın) evinde oturur; orada yatıp kalkar, yer ve içer.
2. Babalığın gösterdiği işleri yerine getirmekle yükümlüdür.
3. Babalığa karşı ölünceye kadar bağlı kalmakla yükümlüdür.
4. Babalık, evlenip çocuk sahibi olsa dahi evlatlığın durumu değişmez.
5. Evlatlık, hukuki babasının mirasından hisse alır.
6. Babalık, evlatlığı terbiye etmekle yükümlüdür.
7. Babalık, evlatlığı terbiye ederken gerçek baba gibi bazen sertçe davranmak hakkına sahiptir.
8. Babalık, yazılı ve örfi hukuk kurallarına uygun olmayan şekilde şiddet içeren davranışlarından sorumludur.
9. Babalık, evlatlığına kötü muamelede bulunduğunda, ona yiyecek içeceğini temin etmediğinde, evlatlık babalığını bırakıp istediği yere gidebilir.

Arsal'ın bu değerlendirmelerine bakıldığında, Uygurlarda evlatlık kurumunun şer'i hukukla yönetilen Osmanlı Devleti'ndeki uygulamalardan daha demokratik olduğu ve evlatlık verilenin haklarının, yazılı belgeler ve belgelerde geçen cezai şartlar aracılığıyla teminat altına alındığı söylenebilir. Zira Osmanlı'nın miras sisteminde evlatlık kanunen mirasçı değildir[24]. Çünkü Cahiliye Araplarında bulunan, İslâm'ın ilk döneminde de bir süre muhafaza edilen evlatlık kurumu, daha sonra Ahzâb 4. ayetiyle *(Allah evlatlıklarınızı öz oğullarınız olarak tanımadı)* kaldırılmıştır. Bununla birlikte Osmanlılarda evlatlık kurumu, yeniden düzenlenerek *koruyucu aile* tarzında şekillendirilmiş, böylece de İslâm Hukuku'na olan zıtlık ortadan kaldırılmıştır. Osmanlılarda evlat edinme, çocuğun kimsesiz olması veya bizzat anne ve babasının kabul etmesiyle, bakım ve gözetimle sınırlı "*manevî evlat"* statüsünde olup, evlatlık edinen ebeveyne vâris olamamaktaydı[25]. Demokratik temeller üzerine kurulmuş bulunan Türkiye Cumhuriyeti miras sisteminde ise

[20]Ölmez, M., (1994), "Duyurular", *Türk Dilleri Araştırmaları 4*, s. 209.
[21]Ölmez, M., (1994), s. 210.
[22] Arat, R. R., (1964), s.41.
[23] Arsal, S. M., (2002), s. 95.
[24] Berki, Ş., (1980), "Eski ve Yeni Medeni Hukukumuzda Miras Sistemleri Arasındaki Farklar", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 37, S.I, Ankara, s. 141.
[25] Yazıcı, N., (2007), "Osmanlılarda Yetimlerin Korunması Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XLVIII, S. I, s. 14-15.

evlatlık alınan kişi, evlat edinen kimsenin gerçek çocuğu gibi mirasçıdır[26].

Metnin Üslûp Özellikleri

Yamada'nın adı geçen çalışmasında Ad01 referans numarası ile verilen evlat edinme belgesi, geç dönem Uygur sivil belgelerinin düzenlenişinde dikkati çeken özelliklere genel olarak uymaktadır. Uygur sivil belgelerinin düzenlenmesinde sırasıyla şu bilgilerin yer aldığı görülür[27]:

1. Tarih
2. Tarafların adları
3. Belgenin düzenlenme sebebi
4. Anlaşmanın konusu, içeriği ve karşılığında verilen bedelin tespiti
5. Bedelin ödenme şekli ve şartları
6. Borçlu meydanda bulunmadığı takdirde onun yerine geçecek kişilerin tespiti
7. Anlaşma şartlarının korunması ve buna itirazda bulunabilecek kişilerin sıralanması
8. Anlaşmayı bozmak isteyenlere karşı alınan tedbirler
9. Anlaşma yapan taraflar ve tanıkların sıralanması
10. Anlaşma metnini yazan kişinin adı
11. İmza ve mühürler

Elimizdeki metin, Kyytso Tutung adlı kişinin Titso adlı oğlunu, Çintso adlı kişiye evlatlık olarak vermesi ile ilgili olarak düzenlenmiştir. Metnin hemen başında tarih kaydı yer almaktadır. Uygur sivil belgelerinin hemen hepsinde tarih kaydı 12 Hayvanlı Türk Takvimine göre verilmektedir. Metinde de tarih kaydı; *ıt yıl bir y(i)g(i)rminç ay altı otuz-qa* "köpek yılının on birinci ayının yirmi altısında" şeklinde, bu genel kurala uygun olarak verilmiştir.

Tarih kaydının hemen ardından belgenin kimler arasında ve neden düzenlendiği ve anlaşmaya konu olan işlem karşılığında ödenen bedel ile ilgili açıklama gelmektedir: *manga qyytso tutungqa yuÆlaq-lıq t(a)var k(e)rgek bolup titso atl(ı)à oàlum-nı çintso ayaà-qa tegimlig-ke süt sevinçi yarım yastuq*[28] *alıp oàulluq birtim*"bana, Kyytso Tutung'a kullanılacak mal gerek olup Titso adlı oğlumu saygı değer Çintso'ya süt hakkı (olarak) yarım yastık alıp oğulluk (evlatlık) verdim."

Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere, bu belge, "mal ihtiyacını karşılamak" için evlatlık verildiğini göstermektedir. Arat'ın evlatlık verme nedenlerini belirlerken tespit ettiği bu husus, Caferoğlu ve İnan tarafından da desteklenmektedir. Caferoğlu, Uygurlardaki evlatlık kurumunun diğer Türk topluluklarındaki geleneklerden farklı işlediğini düşünmektedir[29]. Yakut, Uygur, Soyot ve Kırgız Türk topluluklarındaki evlatlık edinme uygulamalarını[30] inceleyen Caferoğlu, Uygurlardaki evlatlık kurumunun özellikle "maddi ve şahsi menfaat esasına" dayandığını belirtmektedir[31].

Evlat edinme geleneğinin kökenlerini, kölelik yerine "döl alma" geleneğinde arayan İnan da, Uygurlardaki uygulamaların farklılığına dikkat çekmiştir[32]. İnan'a göre, "çocuk alım satımına ait senetlerin üslûbu ve dili eski evlatlık müessesesinde kullanılan üslûp ve dil değil, şehirli ve kasabalı büyük tüccarların ve çiftçi zenginlerin konuştuğu dil ve üslûptur. Bu senetlerle satın alınan çocuklar 'evlatlık'tan ziyade emekleri daha ucuza mal olan uşaklar ve işçilerdir"[33].

---

[26] Berki, Ş., (1980), s. 141-142.

[27] Arat, R. R., (1964), s. 38-39.

[28] *yastuq* (< yasta:-, "Something propped up; pillow", Uyg. "a pillow-shaped ingot of silver", ED974a). *Yastuq*, 8. yüzyıldan 12. yüzyıla kadar Uygurlarda kullanılan ve yalnızca hukuki belgelerde geçen bir para birimidir. Bir yastuk, yaklaşık 2000 gram ağırlığındaki bir külçedir. Genellikle *altun* ya da *kümüş* ile birlikte geçer (Ayrıntı için bkz; Setkaya, O. F, (2004), "Hukukî Uygur Belgelerindeki Para Birimleri Üzerine", *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı, 20-26 Eylül 2004*, s. 1, Özyetgin, A. M, (2004), "Eski Türklerde Ödeme Araçları: Kağıt Para çav'ın Kullanımı", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C. I, S. 1, Kasım 2004, s. 90-105, Tenişev, E. R, (1990), "Names of Monetary units in the Old Turkic Languages of Central Asia [Orta Asya eski Türk dillerinde para birimlerinin isimleri]", *Aspects of Altaic Civilisation III, Proceedings of the Thirtienth Meeting of the Permanent International Altaistic Conference*, Indiana University, Bloomington, Indiana, June 19-25, 1987, Bloomington, İndiana, 1990, s. 218-222.)

[29] Caferoğlu, A., (1939), s. 108.

[30] Yakutlarda evlatlık kurumu; yeni doğanın ruhunun kötü ruhlardan kaçırılması, yeni doğanın terbiye edilmek üzere daha mutlu sayılan bir aileye verilmesi, erkek çocuğu olmayan bir ailenin büyük kızına aldığı damadı aynı zamanda evlatlık olarak kabul etmesi gibi çeşitli neden ve şekillerle uygulanmaktadır. Soyot Türklerinde de benzer nedenler söz konusudur. Çocukları sürekli ölen bir aile, bu ölüm silsilesini kırmak için yeni doğan çocuğunu başka bir aileye satmaktadır. Ancak çocuğu alacak olan aile mutlaka egzogami dairesi içinden olmalıdır. Kırgızlarda evlatlık bir törenle, şahitler huzurunda alınır. Evlatlık verenle alan arasında Uygurlarda olduğu gibi senet düzenlenir ve evlatlık verene belli bir miktar para verilir. Tüm bu topluluklarda evlatlık, öz çocukların hukuki haklarına sahiptir ve mirastan pay alır [Caferoğlu, A, (1939), s. 100-108, 112, 113-114].

[31] Caferoğlu, A., (1939), s. 108.

[32] İnan, A., (1948), s. 134.

[33] İnan, A., (1948), s. 134.

Caferoğlu'na göre, kul ve köle ticaretinin doğal sayıldığı Uygurlarda, bir babanın çocuğunu başkaları nezdinde çalıştırılmak üzere satışa çıkarması da adettendi; geçici bir süre için satılan evlatlar, alınan para ya da mala karşılık *tutġuġ* "rehin" olarak verilmekteydi. "Tutúuġ (tutġuġ)-evlatlıklar", düzenlenen senetle tespit edilmiş çok kısıtlı haklara sahipti; çalıştıkları süre boyunca elde edecekleri şeyler düzenlenen senetle tespit edilirdi. Bunlar da genellikle birkaç parça giyecekten ibaret olur, onun dışında da evlatlık gittiği evde bulunduğu sürece, karnı doyardı. Kimi çocuklarsa hayatının sonuna kadar evlatlık olarak verilirdi. Bu uygulama da yine belli bir miktar para ya da mal karşılığı yapılır; evlatlık olarak satılan çocuk belli bir zaman geçtikten sonra ya da babalığı tarafından beğenilmediği takdirde başkasına satılabilirdi[34].

Görüldüğü üzere, Caferoğlu, Yamada'nın tasnifinde "Güvence-PI (Pledge)" başlığı altında ele alınan rehin verme belgelerinde geçen *tutġuġ* "rehin" çocukları da evlatlık olarak görmektedir. Ancak, rehinlerin yukarıda bahsedildiği üzere çok kısıtlı hak ve özgürlükleri vardır. Oysa *oġulluq* adıyla ömür boyu evlat edinilen çocuklar, evlat edinenin öz evladıyla aynı hukuki haklara sahiptir[35]. Evlatlığın durumu gerçek oğlun durumu gibidir[36].

Bu durum metinde adı geçen kişilerle ilgili bir diğer belge tarafından da desteklenmektedir. Yamada'nın tasnifinde "Güvence-PI (Pledge)" başlığı altında ele alınan rehin verme belgelerinden Pl01 referans numaralı belge, Kyytso Tutung adlı kişinin Titso adlı oğlunu, Çintso adlı kişiye üç yıllığına *tutġuġ* "rehin" olarak verdiğini göstermektedir[37]. Her ne kadar 12 Hayvanlı Türk takvimi, belgelerin tarihlerini tam olarak tespit edebilmemize olanak vermese de, Titso adlı çocuğun üç yıllığına Çintso adlı kişiye rehin verilmesi işleminin, aynı adlı çocuğun ömür boyunca aynı kişiye evlatlık olarak verilmesi işleminden önce yapılmış olması muhtemeldir. Çocuk, ilk önce *on satır*[38]*kümüş* karşılığında üç yıllığına rehin verilmiş, daha sonra ise *yarım yastuq* karşılığında ömür boyu evlatlık olarak alınmıştır.

Titso adlı çocuğun rehin olarak verildiği belgede eline geçecek mallar şöyle sıralanmıştır: *bu oġul q(a)y-a-qa bir yıl-ta bir üm köküşmek bir qay bir uyuq ç(a)ruq iki yıl-ta bir çekrek üç yıl-ta bir kürk bile birürmen*"bu oğl(u) K(a)y(tso)'ya bir yılda bir iç donu, bir gömlek, bir çift ayakkabı; iki yılda bir kısa pantolon; üç yılda bir kürk ile veririm." Görüldüğü üzere, rehin verilen çocuğun eline biraz giyim eşyası dışında bir şey geçmemektedir. Oysa aynı çocuk, evlatlık olarak alındığında, babalığının mirasçısı durumunda olacaktır.

Ayrıca, her iki durumda da çocuklar, belli miktarda mal veya para karşılında veriliyor olsalar da, incelediğimiz belgede olduğu gibi *oġulluq* verilen çocuklar *süt sevinçi* yani süt hakkı adı altında geçen bir para karşılığında evlatlık verilmektedirler. Bu gelenek, günümüzde de, evlenen kız çocuğunun annesine süt hakkı adı altında hediye verilmesi şeklinde devam etmektedir[39]. Bu nedenle, biz, Yamada'nın tasnifini esas alarak *tutġuġ* verilen çocuklarla *oġulluq* verilen çocukları birbirinden ayrı tutmaktan yanayız. Bize göre evlat edinme kurumu ve geleneğine ilişkin çalışmalara konu olması gerekenler, *oġulluq*lardır. Ancak, her ne kadar sahip oldukları haklar, yaptıkları işler yönünden farklı da olsalar, köleler ve *tutġuġ* çocuklar ile evlat edinilen *oġulluq*lar, bir insanın belli bir süreliğine ya da ömrü boyunca maddi menfaat karşılığında bir başka insana satılması işlemine konu olmuşlardır. Bu nedenle, biz de kölelik kurumuna ilişkin tarihî ve toplumsal sürecin Uygurlardaki evlat edinme uygulamalarını şekillendirmiş, etkilemiş olabileceği kanaatindeyiz.

Metnin bundan sonraki bölümünde ise, evlatlık olarak verilen çocuğun evlatlık olarak gideceği evde ne yapması gerektiği, görevinin ne olduğu belirtilmektedir: *bu titso atl(ı)à oàul çintso ayaà-qa tegimligke bar ergînçe könin bışıàın tapınıp ayaà-qa tegimligte kin tört yolı boş öz köÆül-ınçe barzun* "Bu Titso adlı oğul, saygı değer Çintsoya var oldukça doğrulukla ve istekle hizmet edip hürmet ettikten sonra dört kere serbest olarak kendi gönlünce gitsin."

---

[34] Caferoğlu, A., (1939), s. 109.

[35] Caferoğlu, A., (1939), s. 111.

[36] Arsal, S. M., (2002), s. 95.

[37] *tonguz yıl ar(a)m ay on yangıqa manga qytso tutung-qa yungl(a)q-lıq kümüş k(e)rgek bolup özüm-te tuġmış titso alıġ oğlum-nı çintso şila-qa üç yıl-lıq tutġuġ birtim tutġuġ kümüş-in ınça sözleşt(i)m(i)z on satır kümüş-ke tutġuġ birtim* "Domuz yılının ilk ayının onuncu gününde bana, Kytso Tutung'a kullanılacak gümüş gerek olup kendimden doğmuş Titso adlı oğlumu Çintso Şila'ya üç yıllık rehin verdim. Rehin gümüşünü böylece sözleştiğimiz (gibi) on *satır* gümüşe rehin verdim." [Yamada, N, (1993), s. 124.]

[38] *satır* "a silver coin" (sıtır <Sogd. *st'yr*<Grek. *stater*, in USp. "a unit of currency, occasionally as a unit of weight", ED 802a). Uygurlarda kullanılan bir para birimidir. 1 satır=1/50 yastuk [Ayrıntılı bilgi için bk. Özyetgin, A. M, (2004), s. 94.]

[39] Tezcan, M., (1998), "İslâm Öncesi ve Sonrası Eski Türk Ailesinin Sosyo-Kültürel Nitelikleri", *Tarih Boyunca Türklerde Ev ve Aile Semineri, 25–26 Mayıs 1998*, İst. 2000, s. 17.

Burada dikkati çeken, ömür boyu evlatlık olarak verilen çocuğa, hizmet ettiği süre boyunca dört kere, istediği yere gitme hakkı tanınmış olmasıdır. Diğer evlat edinme belgelerinde rastlanmayan bu özellik; yeme, içme, barınma ve mirastan pay alma karşılığında ömür boyu hizmette bulunması beklenen çocuğa tanınan, bir çeşit tatil hakkı gibi düşünülebilir.

İncelediğimiz metin bir satış, kiralama ya da borç alma/verme belgesi olmadığından, evlatlık karşılığında ödenecek bedel, bir kez zikredilmiş ve zaten bedel peşin olarak alındığından, diğer belgelerde olduğu gibi "bedelin ödenme şekli ve şartları" ile "borçlu meydanda bulunmadığı takdirde onun yerine geçecek kişilerin tespiti" gibi bilgilere yer verilmemiştir.

Ancak, hem evlatlık verilen çocuğun hem de evlatlık alan kişinin haklarının korunması ve güvence altına alınması için bundan sonraki bölümde, anlaşmaya itiraz edecek, evlatlığın haklarına müdahale edecek kişiler ve bu kişilere uygulanacak cezai yaptırımlar sıralanmaktadır. Bu yaptırımlar hem evlat edinen kişi hem de çocuğunu evlatlık olarak veren baba için geçerlidir.

Evlatlık alan kişinin, anlaşmaya itiraz edebilecek yakınları ve itiraz durumunda karşılaşacakları cezalar, belgede şu şekilde belirtilmiştir: *men çintso ayaà-qa tegimlig-niÆ inim içim oàlum qam qadaşım ilmezün tartmazun apam birök il(i)gli tart(ı)àlı saqınsar sav-ları yorımazun yasa-takı qın-qa tegzünler*"Ben saygı değer Çintso'nun küçük erkek kardeşim, ağabeyim, oğlum, babam akrabalarım (ona) müdahale etmesinler. Şayet, müdahale etmeyi düşünürlerse sözleri geçerli olmasın. Yasadaki cezaya çarptırılsınlar."

Bu ifade, cezanın "yazılı yasa" çerçevesinde uygulanacağını belirtiyor olması açısından önemlidir. Yamada'nın çalışmasında yer alan Ad02 referans numaralı belgede de, anlaşmaya itiraz edecek kişilerin yasadaki cezaya çarptırılacakları belirtilmektedir. Oysa Ad03 referans numaralı belgede, anlaşmanın bozulması halinde verilecek cezanın yazılı olmayan töreye göre uygulanması istenmektedir: *sutbaq y(i)me tuàmış oàulları birle teng tutup kelinlep birip edgü asırap oàul törüsinçe tutup qulàaq boyın tolap üner-men kider-men tiser törü yaràu yosunı birle ata yazmış yazuqqa tegsün* "Sutpak da, kendinden doğmuş oğulları ile eşit tutup, evlendirip, iyi terbiye edip, oğul töresine göre davranıp kulak boyun dolayıp (?) çıkıp giderim derse töre yargı kanunu ile ataların yazdığı cezaya çarptırılsın."

Bu durumda, cezai uygulamaların kimi belgelerde yazılı yasaya göre, kimi belgelerde ise yazılı olmayan töreye göre belirlendiği söylenebilir.

Çocuğunu evlatlık veren babanın ya da yakınlarının, düzenlenen anlaşmaya daha sonra yapacakları itiraz sonucu çarptırılacakları ceza ise, belgede şu şekilde geçmektedir: *men qyytso tutung-nıÆ titso-nı men başlap inim içim qam qadaşım erklig beg işi-niÆ küçin tutup üntürür-men tiser-ler sav-ları yorımazun-lar öögödey süü-singe*[40] *iki yürüÆ atan ötünüp ambı balıq daruàa-larıÆa ederke yaraşu at birip çintso ayaà-qa tegimlig-ke birke iki birip aàır qınqa tegir-biz*"Ben Kyytso Tutung'nun, Titso'yu, ben başta olmak üzere küçük erkek kardeşim, ağabeyim babam, akrabalarım, güçlü beyin ve hanımının nüfuzunu kullanıp alırım deseler, sözleri geçerli olmasın. Högödey ordusuna (hazretlerine?) iki beyaz kısırlaştırılmış deve sunup Ambı Şehri darugalarına eyerlenmeye layık at verip saygı değer Çintso'ya bir çocuğa karşılık iki çocuk verip ağır cezaya çarptırılırız."

Belgenin bu bölümünde, anlaşmaya yapılacak itirazlar sonucu doğacak cezaların devlete ödendiği görülmektedir. Ayrıca, Kağan Ögödey döneminde (1227-1241) düzenlenmiş olduğu anlaşılan belgede, resmî ceza ödemesi para olarak değil mal olarak yapılmakta, devleti temsilen Ögödey'e iki beyaz kısırlaştırılmış deve, şehrin idari temsilcileri, valileri durumundaki darugalara da eyerlenmeye layık birer at verilmesi istenmektedir.

Devlete ödenecek cezaların yanı sıra, anlaşmaya yapılacak itirazlar sonucunda zarar görmesi muhtemel olan hukuki babaya, bire iki oranında tazminat verileceği belirtilmektedir. Bu durum, evlatlık edinen kişinin haklarının güvence altına alınması bakımından dikkat çekicidir.

Bu belgeyi diğer belgelerden ayıran bir başka özellik daha vardır. Bir malın satışı, kiralanması ya da ödünç verilmesini düzenleyen diğer belgelerde, anlaşmanın iki tarafı vardır ve dolayısıyla, anlaşmanın ihlal edilmesinden doğacak zararlar konusunda sorumlu olan taraflar da bu çerçevede belirlenir. Ancak incelediğimiz belgede, evlat edinen hukuki baba ve evlat veren gerçek baba dışında, anlaşmaya konu olan çocuk da cezai yaptırımlardan sorumludur: *men titso yime baòşımqa köni tapınmadın kiteyin tiser-men bu bitig-teki qın<-qa> tegir-men*"Ben Titso yine ustama doğru hizmette bulunmadan gideyim dersem bu senetteki ceza<-ya> çarptırılırım."

[40] *süü* "army" (<Çin.shou "to hunt", ED781a). Reşit Rahmeti Arat, Türkçede aynı şekilde yazılan iki "süü" kelimesi olduğuna dikkat çekmektedir. Birincisi "ordu" anlamına gelen kelimedir. İkincisi ise, Türkçe *úut* kelimesi ile eşanlamlı olan ve "saadet, majeste" anlamına gelen kelimedir (<Çin dz'uo >tsu; Mog. su~sü; Kalmuk sü). Bk. Arat, R.R, (1991), *Eski Türk Şiiri*, TTK, Ankara, s.389.

Belgede son sözü söyleyen evlatlık Titso'nun da, belgenin sonunda *tamgası* bulunmakta ve o da, anlaşmanın diğer iki tarafı gibi, anlaşmanın şartlarından sorumlu tutulmaktadır.

Belge, diğer hemen tüm sivil belgelerde olduğu gibi anlaşmayı yapan tarafların ve tanıkların zikredilmesi ile son bulmaktadır. Burada dikkat çekici olan tarafsa, belgenin, anlaşmanın taraflarından biri olan ve oğlunu evlatlık veren Kyytso Tutung tarafından yazılmış olmasıdır; belgeyi yazan bir katip değildir.

Belgede, taraflar ve tanıklar şu şekilde verilmiştir: *tanuq qutrulmış tanuq buyan tonga tanuq ked buròan men qyytso tutung öz ilgim bitidim bu tamàa biz ikigü-niÆ ol men titso yime baòşım-qa köni tapınmadın kiteyin tiser-men bu bitig-teki qın<-qa> tegir-men bu tamàa men titso-nuÆ ol* "Tanık Kutrulmış, tanık Buyan Tonga, Tanık Ked Buròan. Ben Kyytso Tutung, kendi elim (ile) yazdım. Bu tamga biz ikimizindir. Ben Titso yine ustama doğru hizmette bulunmadan gideyim dersem bu senetteki ceza<-ya> çarptırılırım. Bu tamga ben Titso'nundur."

Metin[41]

(Ad01; SJ O/70 (O.7), Inv.1952 g. 4153, SPF)

1. *ıt yıl biry(i)g(i)rminç ay altı otuz-qa manga qyytso tutung-*
2. *qa yuÆlaq-lıq t(a)var k(e)rgek bolup titso atl(ı)à oàlum-nı çintso*
3. *ayaà-qa tegimlig-ke süt sevinçi yarım yastuq alıp oàul-*
4. *luq birtim bu titso atl(ı)à oàul çintso ayaà-qa tegimlig-*
5. *ke bar ergince könin bışıàın tapınıp ayaà-qa tegimlig-*
6. *te kin tört yolı boş öz köÆül-ince barzun men*
7. *çintso ayaà-qa tegimlig-niÆ inim içim oàlum qam*
8. *qadaşım ilmezün tartmazun apam birök il(i)gli tart(ı)àlı*
9. *saqınsar sav-ları yorımazun yasa-takı qın-qa tegzün-*
10. *ler men qyytso tutung-nıÆ titso-nı men başlap inim içim*
11. *qam qadaşım erklig beg işi-niÆ küçin tutup*
12. *üntürür-men tiser-ler sav-ları yorımazun-lar Ó*
13. *ögödey süü-singe iki yürüÆ atan ötünüp ambı*
14. *balıq daruàa-larıÆa ederke yaraşu at birip çintso*
15. *ayaà-qa tegimlig-ke bir-ke iki birip aàır qın-qa*
16. *tegir-biz tanuq qutrulmış tanuq buyan tonga*
17. *tanuq ked buròan men qyytso tutung öz ilgim bitidim*
18. *bu tamàa biz ikigü-niÆ ol men titso yime baòşım-qa*
19. *köni tapınmadın kiteyin tiser-men bu bitig-teki qın<-qa>*
20. *tegir-men bu tamàa men titso-nuÆ ol*

Türkiye Türkçesine Aktarım

1. köpek yılının on birinci ayının yirmi altısında bana, Úyytso Tutung-
2. a kullanılacak mal gerek olup Titso adlı oğlumu saygı değer
3. Çintso'ya süt hakkı (olarak) yarım yastık alıp oğul-
4. luk verdim. Bu Titso adlı oğul saygı değer Çintso-
5. ya var oldukça doğrulukla ve istekle hizmet edip hürmet ettik-
6. ten sonra dört kere serbest olarak kendi gönlünce gitsin. Ben
7. saygı değer Çintso'nun küçük erkek kardeşim, ağabeyim, oğlum, babam
8. akrabalarım (ona) müdahale etmesinler. Şayet, müdahale etmeyi
9. düşünürlerse sözleri geçerli olmasın. Yasadaki cezaya çarptırılsın-
10. lar. Ben Úyytso Tutung'nun, Titso'yu, ben başta olmak üzere küçük erkek kardeşim, ağabeyim
11. babam, akrabalarım güçlü beyin ve hanımının nüfuzunu kullanıp
12. alırım deseler, sözleri geçerli olmasın. H-
13. ögödey ordusuna (hazretlerine?) iki beyaz kısırlaştırılmış deve sunup Ambı
14. Şehri darugalarına eyerlenmeye layık at verip saygı değer
15. Çintso'ya bir çocuğa karşılık iki çocuk verip ağır cezaya
16. çarptırılırız. Tanık Kutrulmış, tanık Buyan Tonga
17. Tanık Ked Buròan. Ben Úyytso Tutung, kendi elim (ile) yazdım
18. Bu tamga biz ikimizindir. Ben Titso yine ustama

[41] Yamada (1993)'da yer alan çevriyazılı metin korunmuş, Türkiye Türkçesine aktarımı ise Caferoğlu (1993) dikkate alınarak tarafımızdan yapılmıştır.

19. doğru hizmette bulunmadan gideyim dersem bu senetteki ceza<-ya>
20. çarptırılırım. Bu tamga ben Titso'nundur.

Değerlendirme

Eski Türk göçebe topluluklarında boyun güçlenmesi, soyun devam etmesi amacıyla gerçekleştirilen evlat edinme uygulamaları, Uygurlarda farklı şekilde işlemiştir. Uygur toplumunun yerleşik düzenle birlikte şekillenen sınıflı yapısı ve tarlalarda, ev işlerinde istihdam edilecek işgücüne duyulan ihtiyaç, bir yandan kölelere duyulan gereksinimi artırırken diğer yandan da evlatlık kurumunu şekillendirmiştir.

Belli bir miktar mal ya da para karşılığında evlatlık verilen çocuklar, gittikleri evde doğrulukla görecekleri hizmet ve babalık-analığa karşı gösterecekleri bağlılık karşılığında, o evde barınma, yeme, içme, giyinme hakkını kazanırken hukuken de, evlatlık edinen ailenin (varsa) öz çocukları gibi muamele görmüşler, mirastan pay almışlardır. Bu durum, yazılı senetlerle güvence altına alınmış; evlatlık veren babanın, evlat olarak verilen çocuğun ve evlat edinen babalığın hukuki hakları gözetilmiştir.

Uygurlardaki bu uygulamaların İslami devirlerdeki evlatlık uygulamalarına kıyasla, modern çağın hukuk anlayışına daha yakın olduğu söylenebilir. Zira şer'i hukukla yönetilen Osmanlı Devleti'nin miras sisteminde evlatlık kanunen mirasçı değildir.

Kaynakça

Arat, R. Rahmeti, (1964), "Eski Türk Hukuk Vesikaları", *Journal de la Socete Finno-Ougrienne, No:* 65, s.11-77. (="Eski Türk Hukuk Vesikaları", *Türk Kültürü Araştırmaları*, I-1, s. 5-53, Ankara)

Arat, R. Rahmeti, (1991), *Eski Türk Şiiri*, TTK, Ankara.

Arsal, S. Maksudi, (1941), *Umumi Hukuk Tarihi*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara.

Arsal, S. Maksudi, (1947), *Türk Tarihi ve Hukuk*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Arsal, S. Maksudi, (2002), "Eski Türklerin Hususî Hukuku", *Türkler Ansiklopedisi*, C. III, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s. 88-96.

Berki, Şakir, (1980), "Eski ve Yeni Medeni Hukukumuzda Miras Sistemleri Arasındaki Farklar", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 37, S. I, Ankara, s 133-158.

Bozkurt, Gülnihal, (1981), "Eski Hukuk Sistemlerinde Kölelik", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 38, S. 1-4, s. 65-103.

Caferoğlu, Ahmet, (1939), "Türk Teamül Hukukunda Evlatlık", *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*, C. II, s. 97-118.

Caferoğlu, Ahmet, (1993), *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Enderun Kitabevi, İstanbul.

Clark, V. Larry, (1975), *Introduction to the Uyghur Civil Documents of East Turkestan (13th - 14th cc.)*, Dissertation of Indiana University (Bloomington), Ph.D, X+488+3p.

Clauson, Sir Gerard, (1972), *An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth-Century Turkish*, Oxford.

Eberhard, Wolfram, (1996), *Çin'in Şimal Komşuları*, Türk Tarih Kurumu, Dizi VII, S. 9a, Ankara.

ED: Bk. Clauson, Sir Gerard, (1972).

İnan, Abdülkadir, (1948), "Göçebe Türk Boylarında Evlatlık Müessesesiyle İlgili Gelenekler", *D.T.C. Fakültesi Dergisi*, C. VI, No. 3, Ankara s. 127-137.

İzgi, Özkan, (1987), *Uygurların Siyasî ve Kültürel Tarihi, (Hukuk Vesikalarına Göre)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.

Ölmez, Mehmet, (1994), "Duyurular", *Türk Dilleri Araştırmaları 4*, s. 207-231.

Özyetgin, A. Melek, (2004), "Eski Türklerde Ödeme Araçları: Kağıt Para çav'ın Kullanımı", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C. I, S. 1, Kasım 2004, s. 90-105.

Radloff, Wilhelm, (1928), *Uigurische Sprachdenkmaler*, Meterialien nach dem Tode des Verfassers mit Erganzungen von S. Malov herausgegeben – *Pamyatniki uygurskago yazıka,* Materialı, izdannıe posle smerti avtora s dopolneniyami S.E. Malova. Leningrad, VIII+305 s.

Sertkaya, O. Fikri, (2004), "Hukukî Uygur Belgelerindeki Para Birimleri Üzerine", *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı, 20-26 Eylül 2004*.

Tenişev, E. Rahimoviç, (1990), "Names of Monetary units in the Old Turkic Languages of Central Asia [Orta Asya eski Türk dillerinde para birimlerinin isimleri]", *Aspects of Altaic Civilisation III, Proceedings of the Thirtienth Meeting of the Permanent International Altaistic Conference*, Indiana University, Bloomington, Indiana, June 19-25, 1987, Bloomington, Indiana, 1990, s. 218-222.)

Tezcan, Mahmut, (1998), "İslâm Öncesi ve Sonrası Eski Türk Ailesinin Sosyo-Kültürel Nitelikleri", *Tarih Boyunca Türklerde Ev ve Aile Semineri, 25–26 Mayıs 1998*.

Türk Dünyası El Kitabı: Coğrafya-Tarih, C. I, Seri I, S. A.32, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 2001.

Yamada, Nobuo, (1993), *Sammlung Uigurischer Kontrakte,* yay. haz. Juten Oda, Hiroshi Umemura, Peter Zieme, Takao Moriyasu, Osaka, c. I, XVIII + 590 + 11 s.; c. II, XX + 330 s.; c. III, Vlll + 160 s. Tıpkıbasım.

Yakut, Esra, (2002), "Eski Türklerde Hukuk", *Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.I, S. III, Eskişehir, s. 401-426.

Yazıcı, Nesimi, (2007), "Osmanlılarda Yetimlerin Korunması Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XLVIII, S. I, s. 1-46.